

Yöt, työt, tytöt

PERTTI HAAPARANTA

1. Johdanto

Prostituution laillistamista ja siten virallista hyväksymistä on vastustettu, koska tällöin kaikkien naisten yhteiskunnallisen aseman katoon heikentyvän.¹ Tätä naisasia-näkemystä vastassa on vapaamielinen näkemys, jonka mukaan laillistamisen ainoa seuraus on se, että kyseisiä palveluita tarvitsevat voivat saada niitä vaivatta. Tätä tukee viranomaisnäkökulma, jonka mukaan laillistaminen helpottaa prostituution ja sen lieveilmiöiden valvontaa tai jopa vähentää näitä lieveilmiöitä.²

Seuraavassa argumentoin sen puolesta, että pelko prostituution laillistamisen kaikkien naisten asemaa heikentävästä vaikutuksesta on perusteltu. Lähtökohtani ovat tiedot/huhut prostituotujen palvelujen käyttämisestä yritysten johtoportaille järjestetyissä tilaisuuksissa ja yritysten välisissä neuvotteluissa. Lehdistössä on esimerkiksi käsitelty varsin laajasti ns. "Tikun ja Takun" rahoitusneuvotteluissa käytämiä menetelmiä. Argumenttini kattaa kuitenkin laajemman ilmiön kuin prostituution. Tar-

¹ Tämä pitää sisällään sekä naisten esineellistämisen että sosiaalisen ja taloudellisen tasa-arvon.

² Prostituutioon liittyvistä lieveilmiöistä, ks. *Borg* et al. (1981). Kiitän Hannele *Varsoa* tästä viitteestä.

koituksenani on esitellä erilaisten ryhmäkäyttäytymisen muotojen seuraamuksia sukupuolten tasa-arvolle työelämässä.

2. Luontoisedut ja yritysjohdon palkkaus

Yritys voi korvata palveluksessaan olevalta henkilöltä saamansa palvelut joko rahallisesti tai luontoiseduin. Luontoisetuja ovat esimerkiksi ateriaedut, autoedut, miellyttävien toimistojen tuomat edut jne. On selvää, että luontoisetuja, joihin verottaja ei pääse käsiksi, on helpointa tarjota johtoportaalte ja siten niiden käyttö heidän palkkauksessaan on erityisen houkuttelevaa. Verottaja ei voi esimerkiksi valvoa, onko jokin toimisto "ylikalustettu" tai jokin ulkomaanmatka kaikilta osin välttämätön liiketoimi. Tämän vuoksi osa yritysjohdon yritykseltään saamasta korvauksesta kannattaa aina maksaa luontoisetuina.

Luontoisedut voidaan jakaa yleisiin ja sukupuolispesifisiin etuihin. Yleisellä luontoisedulla tarkoitan etua, jonka tietty ryhmä voi nauttia riippumatta ryhmän jäsenten sukupuolijakauksesta. Tällaisia ovat esimerkiksi ateriaedut. Sukupuolispesifisiä luontoisetuja ovat edut, joiden kulutus on hankalaa, ellei ryhmä, jolle niitä tarjotaan, ole sukupuoleltaan homogeeni-

nen. Esimerkkeinä tällaisista eduista ovat saunailmat³ ja tämän artikkelin kannalta tärkeinä prostituoitujen palvelujen käyttö yritysjohton tilaisuuksissa. Tarkastelen tässä nimenomaisesti etuja, joita käytetään yhteisissä tilaisuuksissa⁴. Saunailtoja ei muunlaisina voisi tietysti kuvitella. Mutta on käsittääkseni myös selvää, että esimerkiksi prostituoitujen palveluita on helpompi tarjota yrityksen kustannuksella kollektiivisesti yhteisten tilaisuuksien varjolla kuin yksittäisille johdon jäsenille.

3. Tauti on sitkeä ...

Tarkastellaan nyt kuvitteellista yritystä, jolla on n kappaletta johtohenkilöitä, kaikki miehiä. Oletetaan, että näiden palkkauksesta osa on hoidettu sukupuolispesifisten luontoisetujen avulla. Oletetaan, että heistä yksi eroaa/eroteetaan yrityksen palveluksesta. Palkkaako yritys tilalle miehen vai naisen? Jos yritys palkkaa miehen, niin yrityksen johdon palkkauskustannukset eivät systemaattisesti muutu mitenkään. Uuden johtajan aiheuttama kustannus aiheutuu hänen henkilökohtaisesta palkastaan ja hänelle tarjottujen luontoisetujen kustannuksista.

Jos yritys palkkaa naisen, niin tilanne on toisenlainen. Naisen palkkaus tekee yritysjohton sukupuolirakenteen epähomogeeniseksi. Tällöin yritys joutuu luopumaan sukupuolispe-

sifisten luontoisetujen käytöstä (tai ainakin niiden järjestämisestä aiheutuu aiempaa suuremmat kustannukset) ja korvaamaan ne joko palkkojen korotuksilla tai yleisillä luontoiseduilla. Näin ollen naisen palkkaaminen johtaa siihen, että yrityksen muun johtoportaan (kaikki siis miehiä) palkkauskustannukset nousisivat. Naisjohtajan palkkauksen kustannukset koostuvat siis sekä hänelle maksettavista korvauksista että miesjohtajille maksettavien korvausten kasvusta. Eli naisjohtajan palkkaus aiheuttaa (n-1)-kertaisen kustannuserän miesjohtajien palkannousun vuoksi hänen oman palkkansa päälle.

Tässä tilanteessa on selvää, että jos mies- ja naisjohtajien palkat ovat suurin piirtein samalla tasolla, niin yritys ei koskaan palkkaisi naista johtajaksi. Palkkaamalla miehen yritys säästää, koska sen on mahdollista pitää johdon palkkauskuluja alempana käyttämällä sukupuolispesifisiä luontoisetuja. Kääntäen on yhtä selvää, että yritys on valmis palkkaamaan naisen johtoportaan vain, jos tämä suostuu tekemään töitä pienemmällä palkalla kuin mieskollegansa. Eli joka tapauksessa miehiä ja naisia kohdellaan johdon nimityksissä eri tavalla.

Sukupuolispesifisten luontoisetujen olemassaolo ja käyttö jäykistää siis yritysjohton sukupuolirakennetta ja pyrkii säilyttämään sen entisellään. Miesten aseman turvana ovat heidän ikiomat nautintonsa.

Prostituution laillistaminen todennäköisesti alentaisi alan palveluiden hintoja ja tekisi niiden käytön helpommaksi, koska niillä olisi jonkinasteinen yhteiskunnallinen hyväksyntä. Tämän vuoksi yritysten kannattaisi lisätä niiden käyttöä ja korvata osa muista luontoiseduista tai jopa suorasta palkasta niillä. Ylläesitetyn argumentin nojalla johdon sukupuolijakauman epähomogeenisoinnista aiheutuisi laillistamisen jälkeen siten suhteellisesti aiempaa suuremmat kustannukset. Näin laillistaminen vahventaisi entisestään olemassaolevan sukupuolirakenteen säilyttämistä.

³ Voisin kuvitella, että myös tilaisuudet, joissa keskitytään pelkästään alkoholin suurkuluttamiseen, ovat sukupuolispesifisiä. Jos paikalla on kummankin sukupuolen edustajia, jotka ovat hierarkiassa samassa asemassa, niin tilanne saatetaan kokea kiusalliseksi.

⁴ Tarkastelen siis hyödykkeitä, joita yksi ihminen voi kuluttaa, vain jos niitä kulutetaan ryhmänä. Niihin ei kuitenkaan liity sellaisia ulkoisvaikutuksia kuin julkishyödykkeisiin. Lisäksi julkishyödyke on hyödyke, jota kaikki kuluttavat, jos yksi niitä kuluttaa, eli nyt tarkastelun alaiset hyödykkeet ovat tavallaan puhtaille julkishyödykkeille vastakkaisia hyödykkeitä.

4. ... ja se tarttuu

Argumenttini on tähän asti riittänyt perustelemaan sen, miksi yksittäisten yritysten johtoportaat ovat sukupuolijakaumaltaan homogeneisia. Se ei kuitenkaan riitä selittämään, miksi yhdessä yrityksessä ei voisi olla miesjohtajia ja toisessa vain naisjohtajia. Tällöin yhteiskunnallinen tasa-arvo olisi saavutettu, vaikka yksittäisissä yrityksissä sitä ei nähtäisikään.

Yksi tapa maksaa luontoisetuja on järjestää yritysten väliset erilaiset kontaktitilaisuudet mahdollisimman miellyttävässä ympäristössä. Ns. "Tikun ja Takun" esimerkki osoittaa, että ne ovat otollisia tilaisuuksia myös sukupuolispesifisten luontoisetujen tarjoamiselle. On selvää, että niiden käyttö hankaloituu, mikäli neuvottelujen osapuolet edustavat eri sukupuolia.

Mitä enemmän yrityksillä on tämän tapaisia keskinäisiä tilaisuuksia ja mitä suurempi osuus luontoiseduista nautitaan niiden yhteydessä, sitä suuremmat ovat johdon epähomogeenisoinnista aiheutuvat kustannukset. Vaikka yksittäinen yritys omasta puolestaan olisi valmis muuttamaan johtonsa sukupuolirakennetta, se ei tee niin, mikäli sen johto nauttii osan palkastaan kontakteissa muihin yrityksiin. Yhdenkin yrityksen tarjoamat sukupuolispesifiset luontoisedut voivat jäykistää kaikkien yritysten johdon sukupuolirakenteen, jos muut yritykset laskevat, että heidän oma johtonsa hyötyy niistä. - Yksi mätä omena voi pilata koko kuorman.

5. Mitä on tehtävä?

Jos sukupuolten välinen tasa-arvo on yhteiskunnan todellinen päämäärä, niin suora tapa edetä siihen on rajoittaa sukupuolispesifisten luontoisetujen käyttöä yrityksissä. Suorien kieltojen käyttö on tuskin mahdollista, koska kiellot ei voida valvoa. Yksi toisen asteen keino on, että prostituutiota aletaan pitää rikollisena toimintana, joko niin että palvelujen tarjontaa

tai käyttöä kriminalisoidaan. Toinen vahva keino ovat sukupuolikiintiöt. Laissa vahvistetut sukupuolikiintiöt, jotka pakottaisivat yritykset käyttämään kaikilla tasoilla kumpaakin sukupuolta suurin piirtein samassa suhteessa, olisivat erinomainen keino murtaa johtoportaiden sukupuolirakenteen jäykkyys. Lisäksi kiintiöiden toteutumista olisi helppo valvoa.

Sukupuolikiintiöiden käyttöä on vastustettu siksi, että niiden pelätään leimaavan naiset huonommiksi kuin miehet. Tämä vaikutus ei kuitenkaan voi olla kuin väliaikainen, jos oletetaan, että naisten kykyjakauma on sama kuin miesten ja että yritysten ei tarvitse palkata ketä tahansa naista vaan ne voisivat vapaasti valita useasta ehdokkaasta (*Haaparanta 1990*).

Prostituution jonkinasteinen kriminalisointi ja mahdollisesti sen organisoinnista annettavien rangaistusten koventaminen supistavat ennen kaikkea näiden palvelujen tarjontaa, sukupuolikiintiöt supistavat niiden kysyntää. Tasapainossa ensimmäisessä tilanteessa palveluiden hinnat kohoavat, jälkimmäisessä ne laskevat, mutta palveluiden käyttöön toimenpiteet vaikuttavat samansuuntaisesti. Lisäksi vaikutukset naisten asemaan olisivat samankaltaiset, jos kohta voisin uskoa, että kiintiöiden avulla naisten asema paranisi varmimmin. Toisaalta, keinoina ne eivät sulje toisiaan pois.

Olen tässä kirjoituksessa argumentoinut ns. vapaamielistä näkemystä vastaan, joka viime kädessä väittää, että prostituution laillistamisella ei olisi mitään heijastusvaikutuksia muuhun yhteiskuntaan. Samalla olen halunnut tuoda esille sen, että taloustieteellisellä analyysilläkin on sijansa, ehkä vaatimatonta, tämäntyyppisten asioiden käsittelyssä. Yksi varhaisimmista niin sanotuista vapaamielisistä ehdotuksista oli 1970-luvulla tehty ehdotus, jonka mukaan prostituutio pitäisi laillistaa, jotta yksinäisillä, syrjäytyneillä miehillä olisi mahdollisuus tyydyttää sukupuolisia tarpeitaan. Tätäkin ehdotusta pitäisi tarkastella lähemmin taloustieteen välinein. Onhan nimittäin mahdollista, että prostituution laillistaminen johtaisi prostituoitu-

jen palvelujen tarjonnan lisäämiseen, mikä näkyisi muiden sukupuoliyhteyksien tarjonnan vähenemisenä. Eli: jos naisten esineellistämistä on mahdollista tulkita niin, että se tarkoittaa eksplisiittisten sukupuolisuhteiden markkinoiden kasvua, niin ex ante ei ole selvää, auttaako se keskimäärin miesten asemaa. Vapaamielinen näkemys prostituutiosta irrallisena saarekkeena on siis tältäkin osin todennäköisesti virheellinen.

Kirjallisuus

- Borg, A., Elwien, F. Frühling, M., Grönvall, L., Liljeström, R. Månsson, S-A., Nelin, A., Ohlsson, K., Sjöberg, T. (1981): *Prostitution: Beskrivnings, Analys, Förslag till Återgärder*, Liber Förlag, Stockholm.
- Haaparanta P. (1990) Pojat leikkivät tosi aseilla, *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 2: 1990.